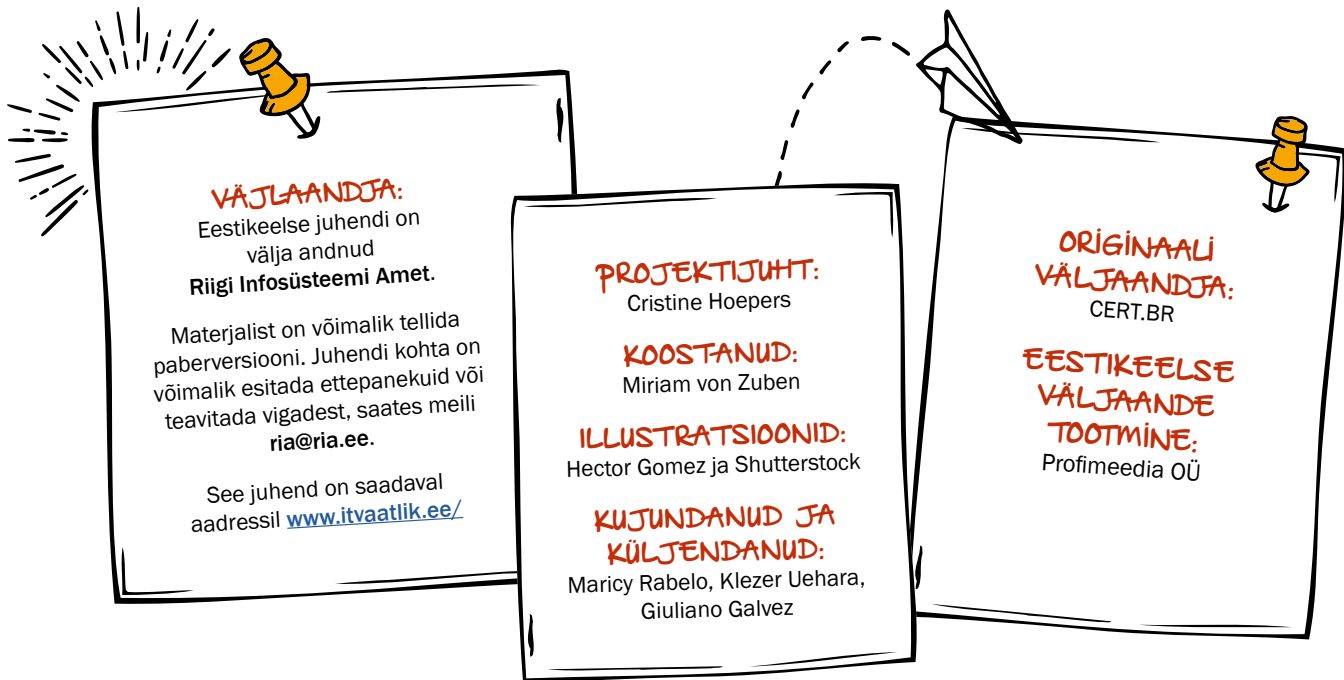

TURVALISELT INTERNETIS

JUHEND LASTEVANEMATELE

ATRIBUIÇÃO-NÃO COMERCIAL-SEM DERIVAÇÕES 4.0 INTERNACIONAL (CC BY-NC-ND 4.0)

TEIL ON ÕIGUS

materjali jagada, kopeerides ja levitades seda mis tahes andmekandjal või formaadis **JÄRGMISTEL TINGIMUSTEL**:

AUTORILE VIITAMINE

Lisage asjakohane märge, lingi litsents ja märkige, kui on tehtud muudatusi. Seda võib teha mistahes mõistlikul viisil, kuid mitte nii, et see viitaks sellele, et litsentsiandja toetab teid või selle kasutamist.

MUUDEL KUI ÄRILISTEL EESMÄRKIDEL KASUTAMINE

Seda materjali ei tohi kasutada ärilistel eesmärkidel.

ILMA MUUDATUSTETA

Kui muudate materjali või loote selle põhjal uue, ei tohi muudetud materjali levitada.

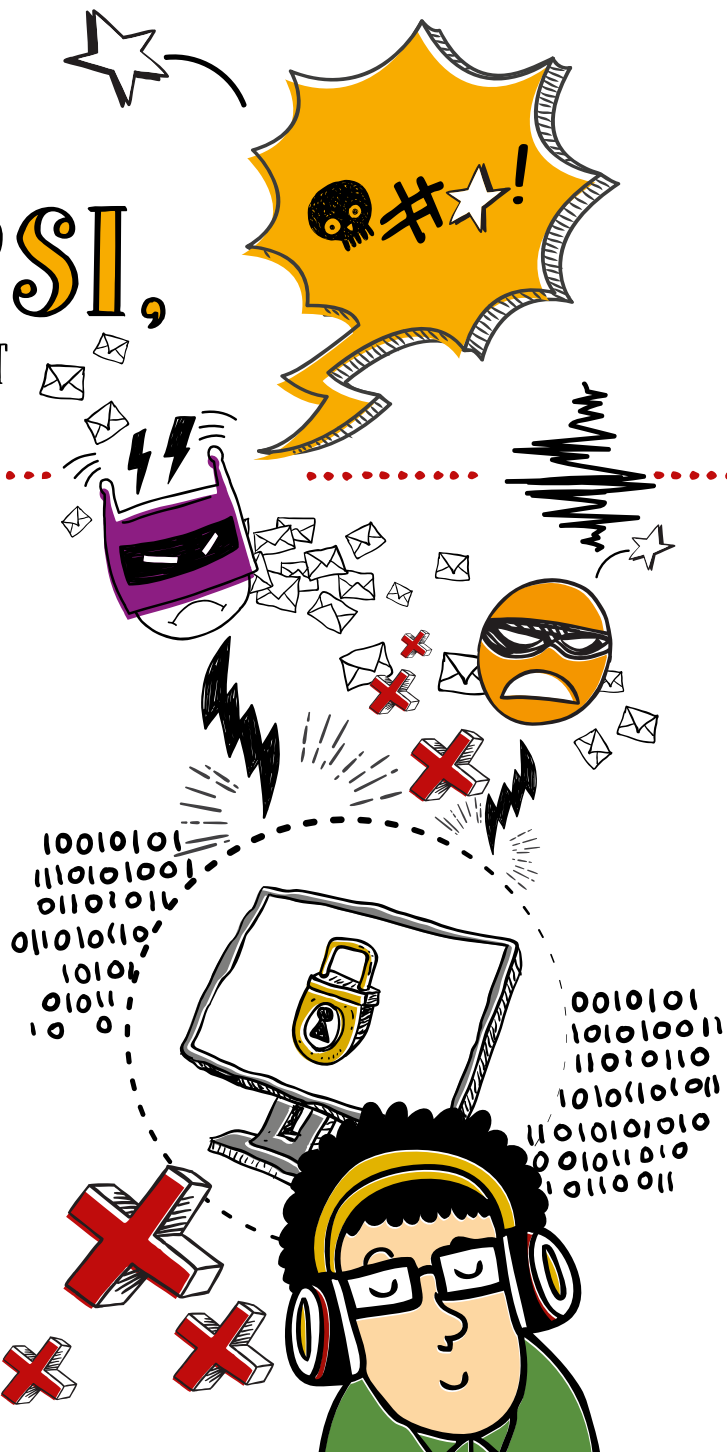
KAITSE OMA LAPSI, ÕPETA NEID TURVALISELT INTERNETTI KASUTAMA

Nii nagu oled õpetanud last liikluses turvaliselt käituma, tuleb teda õpetada ka internetti ohutult kasutama.

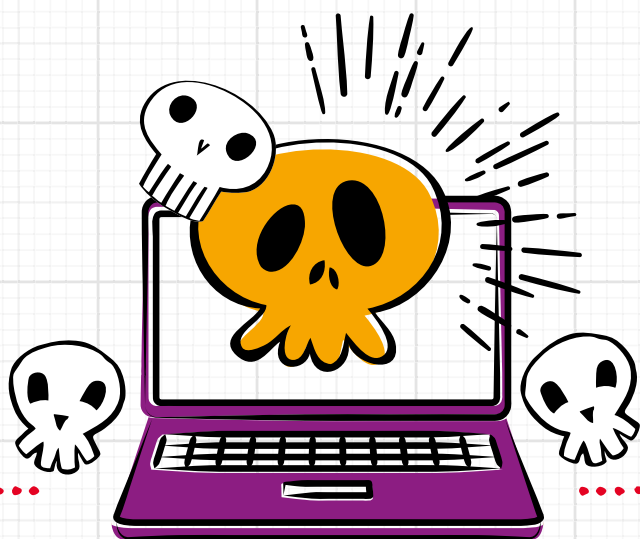
Kuidas seda teha? **PARIM ENNETUS ON TEADLIKKUS** ehk ohte tundes on lapsel lihtsam neid vältida.

Sellele mõeldes oleme loonud **TURVALISE INTERNETI JUHISE**, mille leiad ka veebiaadressilt www.itvaatlik.ee.

Perekonna roll turvalisuse loomisel on väga oluline. Just teie – lapsevanemad ja hooldajad – saate suunata lapsi kasutama internetti ohutumalt ja turvalisemalt.

TUNNE OHTE

Interneti võimalused on laialdased, ent need arenevad meeletu kiirusega ja pakuvad iga päev uusi väljakutseid.

Väärtustades kõiki häid külgi, mida internet lastele pakub, on oluline meeles pidada, et internetikasutus sisaldab reaalseid ohte, mida tuleb teada.

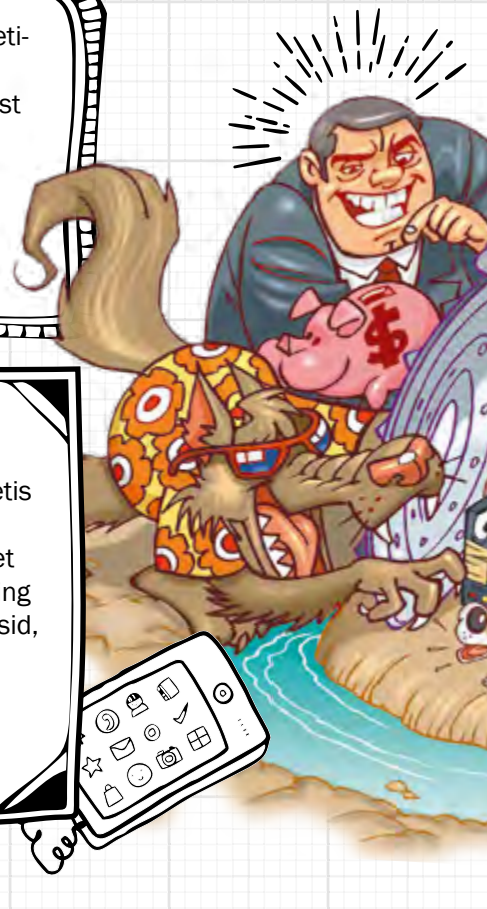
Liigne interneti- kasutus võib ohustada laste füüsilist ja vaimset tervist, mõjutada nende õppeedukust ja sotsiaalset elu.

Internetis surfates võivad lapsed tutvuda sobimatu, väär või solvava sisuga, näiteks ahelkirjade, pornograafia, vägivalla ja kuulujuttudega. Selle teabe sõelumine nõuab kriitilist meelt ning sõltuvalt lapse vanusest ja küpsusest ei pruugi nad selleks veel valmis olla.

Mõned inimesed kasutavad ära internetis tekkivat petlikku anonüümsustunnet, et pääseda lastele ligi ning panna toime kuritegusid, nagu seksuaalne väärkohtlemine, väljapressimine ja lapsporno.

KUI MÄRKAD INTERNETIS EBASEADUSLIKU SISUGA MATERJALI - LASTE SEKSUAALNE VÄÄRKOHTLEMINE, LASTE KAUBITSEMINE (NIMIKAUBANDUS) -, ANNA SELLEST TEADA MTÜ LASTEKAITSE LIIDU VEEBIPÕHISE VÕTJELIINI ANONÜUMSE VORMI KAUDU

WWW.VOTJELIIN.EE

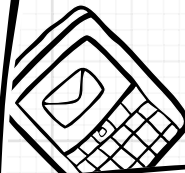
Lapse isikuandmete avaldamine võib ohustada tema privaatsust. Samuti võib ta ise avaldada teavet, mis ohustab perekonna ja sõprade eraelu puutumatus.

Fotod ja videod lapsest võivad kulutulena levida ja temast võib hetkega saada nn veebikuulsus. Tema elu võib muutuda üliavalikuks ja saada isegi naeruvääristatud.

Laps võib sattuda küberkiusamise ohvriks või teda võidakse selles süüdistada, kui ta postitab, laigib või jagab oma klassikaaslaste halvustavaid ja alandavaid fotosid, videoid ja sõnumeid.

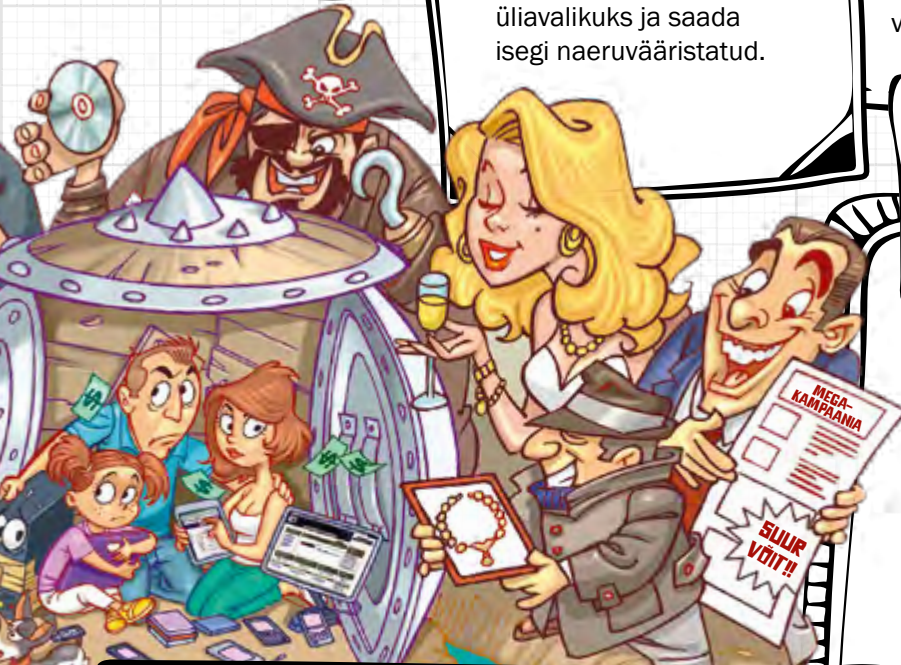
Internetis avaldatu võib kiiresti levida ja seda on raske kustutada. Fotod ja videod lapsest on kättesaadavad ka siis, kui nad on juba täiskasvanud.

Laste isiksus on alles kujunemisjärgus, neil puudub emotsionaalne küpsus ja nad ei tea, kuidas tulla toime teiste inimeste arvamuste või hinnangutega. Lapsest postitatud pildid võivad tekitada ootuse ja ärevuse, kuidas teised tema piltidele reageerivad. Kui pildid saavad negatiivseid kommentaare või neid ei laigita, võib see lapses tekitada masendust.

Lapse kasutatavad seadmed võivad olla nakatunud pahavaraga, mis võib põhjustada isiklike andmete lekete kolmandatele isikutele.

ÄRA OLE ISE KURIKAEEL

MÕNED OHUD, MILLEGA LAPS INTERNETIS KOKKU PUUTUB, ON PÕHJUSTATUD NENDE ENDA PERE JA LÄHEDASTE POOLT, KES SAGELI NAIIVSUSEST JA OHUTUNDETA LAST LIIGSELT EKSPONEERIVAD.

KAS OLED KUNAGI LOONUD OMA LAPSE NIMELE PROFIILI?

Mõned vanemad loovad lapse nimel profiile ning postitavad ja suhtlevad nii, nagu teeks seda laps ise. On lapsi, kes pole veel isegi sündinud, kuid kellel on juba sotsiaalmeedia profiil loodud. Kujuta ette, kuidas laps end tunneb, kui loeb postitusi asjade kohta, mida ta ei ole ise avaldanud? Kuidas on tulevikus võimalik eristada, mida nad on ise postitanud ja mida on keegi teine postitanud nende eest?

PEA MEELES, ET MÕNES SOTSIAALVÕRGUSTIKUS ON KONTO LOOMISEKS NÕUTAV MIINIMUMVANUS. Kui vanemad ise, kes peaksid olema lastele eeskujuks, ei järgi reegleid, siis kuidas nad saavad eeldada, et lapsed neid hiljem järgivad?

KAS SUL ON KOMBEKS POSTITADA OMA LASTE KOHTA SOTSIAALMEEDIAS?

See, mis on peres privaatne, ei peaks olema avaldatud lapse sotsiaalmeedia kontol. Austa lapse privaatsust, individuaalsust ja eraelu puutumatus. Lapsel peab olema õigus keelduda tema eksponeerimisest ja tal peaks olema õigus luua internetis oma ruum vastavalt oma isiksuse küpsusele ja nutioskustele.

Välti selliste sõnumite postitamist, milles kutsud last ainult teie vahel kasutatavate hüüdnimedega või kohtled teda lapselikult. Ära pahanda ega noomi last sotsiaalmeedias. Leppige enne kokku selles, millist perekondlikku fotot või sisu avaldada.

PEA MEELES, ET INTERNET ON AVALIK KOHT.

KAS POSTITAD OMA LASTEST FOTOSID VÕI VIDEOID?

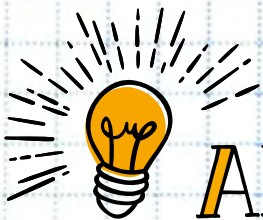
Kas oled mõelnud, kui palju on sul õigus oma lapse eraelu internetis eksponeerida? Kust algab nende õigus keelduda, et nende vanemad neid eksponeeriks? Millises vanuses tekib lapsel õigus oma eraelu puutumatussele?

Seda, mida lapsevanem peab armsaks, võib laps ise pidada piinlikuks ja seda võidakse kasutada tema kiusamiseks. Pea meeles, et kõik perekonda puutuv on privaatne.

Veelgi enam, foto sinu alasti või poolpaljast lapsest suplemas või rannas mängimas võib tunduda süütuna, kuid sama fotot võivad pedofiilide võrgustikud kasutada seksuaalse ärakasutamise eesmärgil. Seepärast **VÄLDI SELLISTE FOTODE JAGAMIST, KUS SINU LAPS ON NAPILT RIIDES.**

Leidub ka nn digitaalseid kaaperdajaid, kes kasutavad lapse tegelikke andmeid, et luua libaprofiile ja suhelda teiste inimestega. Mõnel juhul nad isegi kommenteerivad ja jagavad fotosid, nagu oleksid nad lapse tegelikud vanemad.

SELLE VÄLTIMISEKS OLE ETTEVAATLIK, KUI LUBAD VÕÖRAID INIMESI OMA VÕRGUSTIKESSE. KASUTA PRIVAATSUSSEADEID, ET PIIRATA ISIKUTE RINGI, KES SINU POSTITUSTELE LIGI PÄASEVAD.

AITA LAPSEL END KAITSTA

SINU ABI ON VÄGA
OLULINE. SIIN ON MÕNED
NÕUANDED, MIS AITAVAD
LAPSEL INTERNETTI
OHUTUMALT KASUTADA.

OLE ISE EESKUUJKS

Vanemad on tavaliselt lapsele esimeseks eeskujuks ning on loomulik, et laps jäljendab oma vanemate harjumusi ja hoiakuid. **POLE MÕTET ANDA NÕUANDEID, KUI SINU KÄITUMINE EI VASTA SELLELE, MIDA SA RÄÄGID.**

Mõttele sellele, kas surfad söömise ajal internetis või kontrolliid vestluse ajal pidevalt telefoni? Leiad aega saata sõnumeid, kuid ei leia aega lapsega mängimiseks? Kas saad oma lapselt nõuda teatud tüüpi käitumist, kui sa ise eeskuju ei näita? Tõenäoliselt käitub sinu laps samamoodi nagu sina ise.

SUHTLE LAPSEGA

Lapse ligipääsu internetile ei ole mõistlik ära keelata. Lapsed on nutikad ning enamasti leiavad viisi seda ikkagi varjatud kujul kasutada. Käsud ja keelud põhjustavad sageli tülisid ja takistavad suhtlust. Seega, ole lapse jaoks iga päev olemas, räägi erinevatest võimalustest, mida internet pakub, ja lase lastel jagada oma kogemusi.

Aita lapsel lahendada ka neid probleeme, mis teda häirivad. Nii saad näidata, et saate pidada avatud arutelusid.

Kui näitad, et tunned lapse asjade vastu huvi, on sul lihtsam märgata, kui teda miski häirib, kui ta vajab abi või tal on probleem. **LAPSEGA KOOS SURFAMINE VÕIB OLLA VÄGA LÕBUS JA HÄRIV.**

Julgusta last rääkima oma ebameeldivatest kogemustest internetis. Selleks võid talle rääkida erinevatest juhtumitest, mida on avalikult uudistes kajastatud. See aitab lapsel mõista ohtusid ja mõelda tagajärgedele ning on ühtlasi hoiatuseks, et ta ei satuks samasse olukorda või teaks, kuidas sellele reageerida.

PEA MEELES, ET HÄRIV, AVAMEELNE JA AUS VESTLUS ON ALATI PARIM KAITSE, MIDA SAAD LAPSELE PAKKUDA, KUI TA SEISAB SILMITSI VEEBIMAAILMAS ESINEVATE VÄLJAKUTSETEGA.

RÄÄGI LAPSELE, ET VÕORASTEGA SUHELDES TULEB OLLA ETTEVAATLIK

Kahtlemata aitab internet tuua kaugel elavaid inimesi üksteisele lähemale ja tugevdada sõprussidemeid, ent hõlbustab ka suhtlemist võõrastega. Mõned inimesed võivad olla heatahtlikud, teised aga kasutavad ära internetis tekkivat petlikku anonüümsust, et pääseda lastele ligi ja panna toime kuritegusid.

Kahjuks tuleb internetis ette, et lapsi eksitatakse ja peibutatakse võõraste inimestega füüsiliselt kohtuma. Seda teadvustamata võivad lapsed puutuda suurte ohtudega.

**ANNA LAPSELE MÕISTA, ET TA EI LÄHEKS
KUNAGI KOHTUMA VÕÕRASTEGA VÕI INIMESTEGA,
KEDA TA TUNNEB AINULT INTERNETI KAUDU.**

JÄLGI LAPSE KÄITUMIST

Kui teil on kodus arvuti, hoia seda kohas, kus saad eemalt jälgida lapse käitumist. Kui ta kasutab interneti isiklikes seadmetes, muutub järelevalve keerulisemaks, kuid on siiski mõned näpunäited, mis võivad aidata.

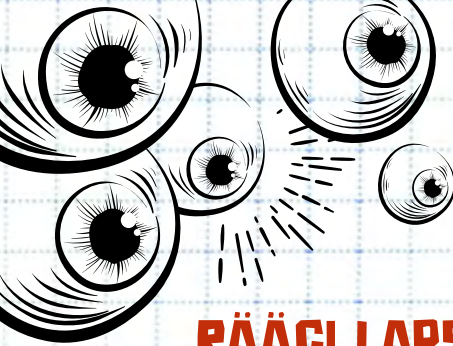
Kui märkad lapse käitumises muutusi – näiteks sinu juuresolekul rakenduste sulgemist või toa ukse lukustamist ja närviliseks muutumist –, võib see viidata sellele, et laps üritab midagi varjata ja võib juba olla riskiolukorras.

Just siis tuleks lapsega vestelda ja püüda aru saada, mis toimub.

Usalduslik suhe on kõige tähtsam.

**RÄÄGI JA KUULA ENNE HINNANGUTE ANDMIST,
ET LAPS EI KARDAKS PÄÄKIDA MIS TAHES
EPAMUGAVAST OLUKORRAST.**

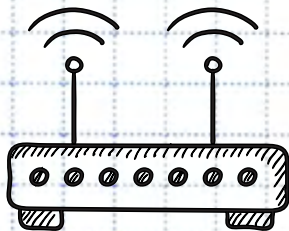

RÄÄGI LAPSELE PRIVAATSUSEST

Räägi lapsele privaatsuse tähtsusest ja sellest, et kodu ja isiklike andmeid ei tohiks internetis jagada.

SOOVITA LAPSEL SOTSIAALVÖRGUSTIKES OMA SÕPRUSKONDA TARGALT VALIDA, MITTE VÖTTA VASTU SÕBRAKUTSET INIMESELT, KEDA TA EI TUNNE VÖI KELLEGA TA EI OLE VÄGA LÄHEDANE. Aita lapsel seadistada oma sotsiaalmeedia profiil nii, et postitused oleksid privaatsed, nii et ainult tema sõbralisti liikmed saaksid neile ligi. Isegi sellisel juhul peab laps teadma, et internet on avalik ruum, kus on raske kontrollida, kes on näiteks sõbra tuttava tuttavad. Ka nemad näevad ja saavad salvestada avaldatut ning seda kasutada kasvõi viie aasta pärast.

RÄÄGI KA TEISTE INIMESTE PRIVAATSUSE OLULISUSEST – teavet, kus teised inimesed töötavad või mida nad on ostnud, ei peaks jagama. Oluline on ka küsida luba enne fotode ja videote postitamist, kus on peal teised inimesed.

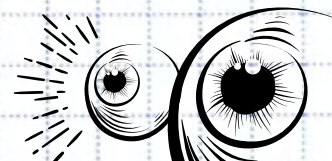

Kui kõne all on laste privaatsus, siis on põhjendatud küsimus, kas vanematel on kohane teada laste salasõnu ja jälgida, mida nad internetis teevad?

Sellele ei ole ühest vastust. Kui olid veel ise laps, siis ei meeldinud ilmselt sullegi, kui teised sinu isiklikes asjades sobravad või vestlusi pealt kuulavad. Teisest küljest ei olnud siis kokkupuute võimalus taoliste ohtudega ka nii suur kui praegu.

Usaldus vanemate vastu tekib aja jooksul. Lasta lastel iseseisvalt veebis surfata on sarnane koduvõtme andmisega. Esialgu võib koduvõtmete andmine olla vanematele keeruline, seejärel antakse need koos juhiste ja kontrolliga ning hiljem enam võtmete pärast ei muretseta.

Kui alguses vajavad lapsed internetis pidevat järelevalvet, siis aegamööda ja juhendamisega muutuvad nad iseseisvamaks ja lahendavad asju omapäi. Millal ja kuidas see üleminek toimub, sõltub iga lapse ja pere valmisolekust.

ETTEVAATUST KÜBERKIUSUGA

Küberkiusamise ohvritel esineb sageli depressiooni, ärevust, agressiivsust. Neil võib olla madal enesehinnang, hirm ja negatiivsed tunded. Samuti kipuvad neil tekkima koolis probleemid ja nad võivad hakata vältima kooliskäimist.

MÄRKA, KUI SINU LAPSEL ESINEB KÜBERKIUSU TUNDEMÄRKE, PÜÜA TEAVITADA KOOLI, KUI MIDAGI SELLIST ON JUHTUNUD. Püüa lapsega rääkida või julgusta teda rääkima teiste inimestega, keda ta usaldab, näiteks vanema õe-venna, onu-tädi või õpetajaga.

Kui sinu laps osutub ise küberkiusajaks, võidakse sind kui tema seaduslikku esindajat vastutusele võtta.

ÕPETA LAPSELE, KUI OLULINE ON TEISTE INIMESTE AUSTAMINE, et nad ei annaks edasi ega looks oma kaaslaste kohta alandavat sisu ning teaksid, et naljatamisel on piir ja see võib kedagi solvata. Palu lapsel mõelda ennast ohvri asemele ja küsida, kas ta tahaks, et temaga niimoodi käitutaks.

JÄLGI VANUSE- PIIRANGUID

Paljudel veebisaitidel on kasutajatele seatud vanuse alampiir. Näiteks mõnda suhtlusvõrgustikku tohivad kasutada ainult üle 13-aastased noored,

Tihti valetavad lapsed end saitide poolt kehtestatud vanusepiirangu ületamiseks vanemaks, kui nad on, mis viib erinevate riskidega kokkupuuteni. Lapsega saab ühendust võtta halbade kavatsustega inimene ning laps pääseb ligi sisule, mis ei ole talle eakohane. Sellisel juhul vanemad vastutavad selle eest, kui lastega midagi halba juhtub.

KEHTESTA REEGLID

Sea lapse internetikasutusele selged piirid. Näiteks võiks internetti kasutada kas pärast kodutööde tegemist, ainult nädalavahetustel või mõni tund päevas – oluline on seada ka ajaline piirang.

PEA MEELES, ET LIIGA JÄIKADE JA EPAREAAALSETE REEGLITE KEHTESTAMISEST POLE MINGIT KASU – NENDE TÄITMIST EI OLE VÕIMALIK KOGU AEG KONTROLLIDA. Isegi kui kasutad reeglite kehtestamiseks vanemlikku kontrolli funktsiooni (mida tutvustame hiljem), leiavad lapsed ikka viisi, kuidas sellest mööda hiilida. Ka ei ole neil samu piiranguid teistes nutiseadmetes, mis asuvad koolis või sõprade juures.

Seepärast on oluline, et reeglid oleksid eelnevalt kokku lepitud, austades lapse vajadusi ja õigusi ning hoides samal ajal tema füüsilist ja vaimset tervist.

VANEMLIK KONTROLL

KUIGI MISKI EI SAA ASENDADA VESTLUST VANEMATEGA JA VANEMLIKKU SEKKUMIST, VÕIB TEHNOLOOGIAST OLLA LIITLASENA KASU LASTE KAITSMISEL INTERNETIOHTUDE EEST.

Vanemlik kontroll on turva-funktsioonide kogum, mis on saadaval mitmesugustes operatsioonisüsteemides, veebisaitidel ja seadmetes, nagu ruuterid ja mängukonsoolid. Seda saab paigaldada nii tasuliste kui ka tasuta rakenduste kaudu.

Vanemliku kontrolli funktsioonid varieeruvad vastavalt sellele, kuidas neid rakendatakse.

Näiteks:

» **OTSINGUFILTRID:** võimaldavad määrata filtreid, mis eemaldavad lapse otsingutulemustest sobimatu sisu.

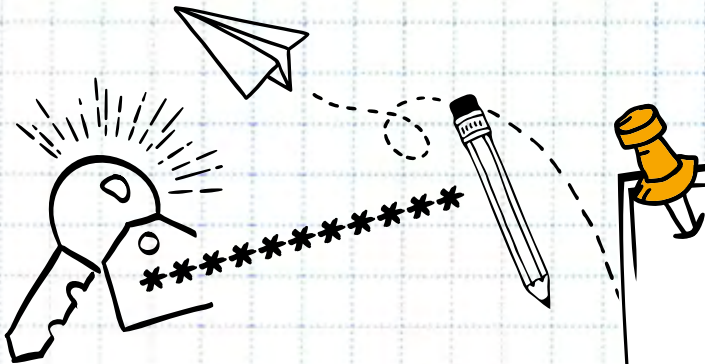
» **OPERATSIOONISÜSTEEMID:** võimaldavad piirata veebisaitide, millele laps tohib (või ei tohi) ligi pääseda, rakendusi, mida nad võivad käivitada, kellega ta tohib suhelda, ning kehtestada ajalisi piiranguid, näiteks maksimaalne kasutusaeg päevas, magamamineku-ajad ja konkreetset reeglid tööpäevadeks ja nädalavahetusteks. Samuti takistavad need paroolide muutmist ja näitavad tegevusajalugu, sealhulgas külastatud veebisaitide ja kasutatud rakendusi.

» **RAKENDUSTE POED:** võimaldavad määrata piiranguid, milliseid rakendusi laps saab alla laadida. Samuti saab piirata seda, milliseid filme saab vaadata või milliseid raamatuid lugeda.

» **KASUTAJAD JA PIIRATUD PROFIILID:** võimaldavad luua eri tüüpi kontosid, kus tegevused on piiratud ja jälgitud.

» **TEENUSED DNS-¹ MUUTMISE KAUDU:** võimaldavad filtreerida saite, millele laps ligi pääseb, muutes DNS-servereid, mis on konfigureeritud lapse kasutatavates seadmetes või koduvõrgu ruuteris. Nendel serveritel on reeglid, mis takistavad juurdepääsu pahatahtlikele saitidele või alla 18-aastastele keelatud saitidele (nt pornograafilisele sisule)..

¹ DNS (Domain Name System) – Domeeninimede süsteem on internetiteenus, mis teisendab domeeninimed internetis või sisevõrgus kasutatavateks IP-aadressideks ja vajadusel ka vastupidi..

Oluline on, et laps ei teaks seadme haldamise salasõna ega vanemliku kontrolli teenuses määratud salasõna – nii ei saa ta kaitset ise välja lülitada.

VANEMLIKKU KONTROLLI kui väga kasulikku tööriista tuleb **KASUTADA** eelkõige **LISAKAITSENA**, kuna see võib olla puudulik ning seda ei ole kõigis seadmetes ja kohtades, kus lapsed internetti kasutavad, näiteks koolis või sõprade juures. Seepärast on lastega vestlemine jätkuvalt oluline, et aidata lapsel ohtlikke olukordi ära tunda ja neid vältida.

PARIM TEHNOLOOGIA ON IKKAGI TEADLIKKUS JA VASTUTUSTUNNE. Ükski turvameede ei ole nii täiuslik, rääkimata sellest, et see asendaks alahoiuinstinkti ja enesekaitset, mis kehtib elus üldiselt, sealhulgas internetis, mängudes ja rakendustes.

AITA LAPSEL KAITSTA KASUTAJAKONTOSID

Selgita lapsele, kui oluline on kasutada tugevaid salasõnu, et vältida kergesti ära arvatavaid paroole, nagu näiteks „123456“, „abcd“, „asdf“, eesnimi, perekonnanimi, sünnikuupäev, koera nimi või lemmikmeeskonna nimi. Soovitav on kasutada vähemalt 12 tähemärgi pikkust parooli, mis sisaldaks nii suuri kui väikseid tähti, numbreid ja erimärke. Kus võimalik, tuleb kasutada kaheastmelist sisselogimist, sest see pakub lisaks tugevale paroolile ühe turvalisuse lisakihi.

PALU LAPSEL ALATI OMA KONTODELT VÄLJA LOGIDA, KUI TA KASUTAB TEISTE INIMESTE VÕI ÜHISKASUTATAVAID ARVUTEID, NÄITEKS SÕBRAL KÜLAS OLLES, RAAMATUKOGUS JA KOO LIS, ET JÄRGMINE KASUTAJA EI SAAKS TEMA ISIKLIKELE KONTODELE LIGI.

KAITSE LAPSE KASUTATAVAID SEADMEID

Sinu lapse neti- ja nutiseadmed võivad olla nakatunud pahavaraga, mis võib kahjustada salvestatud andmeid, aeglustada seadmeid ja nende töö peatada. Seepärast on oluline rakendada mõningaid ettevaatusabinõusid.

» JÄLGI, ET SEADMEID KASUTATAKS TURVALISELT, ET KÕIK UUENDUSED OLEKSID TEHTUD JA RAKENDUSTELE OLEKSID PAIGALDATUD UUSIMAD VERSIOONID.

» PAIGALDA JA AJAKOHASTA TURVAMEHHAANISME NAGU VIIRUSETÖRJE JA TULEMÜÜR.

Mõnel süsteemil on funktsioonid, mis võimaldavad seadmeid kaugelt leida, kuid selleks tuleb asukoha määramise teenus sisse lülitada. Selle teenuse sisselülitamine võib olla abiks kadunud või varastatud seadmete puhul, kuid olge ikkagi ettevaatlikud.

Kui asukohateenus on sisse lülitatud, saavad teised rakendused, näiteks sotsiaalvõrgustikud, juurdepääsu lapse asukohale ja avaldavad selle teabe automaatselt. Mõned süsteemid võimaldavad piirata asukohaandmete kasutamist ühe rakenduse kohta. Kui otsustad selle teenuse sisse lülitada, kontrolli, millistel rakendustel on juurdepääs lapse asukohale. Keela funktsioon neis rakendustes, mille puhul sa seda ei soovi.

HOIA END KURSIS

Vaata www.itvaatlik.ee, kust leiab lisaks sellele materjalile ka laste jaoks loodud juhendi.

KUI MÄRKAD INTERNETIS
EBASEADUSLIKU SISUGA
MATERJALI - LASTE SEKSUAALNE
VÄÄRKOHTLEMINE, LASTE
KAUBITSEMINE (NIMIKAUZBANDUS) -,
ANNA SELLEST TEADA MTÜ
LASTEKAITSE LIIDU VEEBIPÕHISE
VHJELIINI ANONÜUMSE VORMI KAUDU

WWW.VHJELIIN.EE.

KUI SOOVID ABI POLITSEILT:

WWW.POLITSEI.EE/ET/

VEEBIPOLITSEINIKUD.

